

Körösényi András

EGY PARADIGMA FOGSÁGÁBAN

Kritikai észrevételek G. Fodor Gábor és Kitta Gergely: „*Kommunikációs paradigma, avagy a kormányzás uralkodó beszédmódja*” c. cikkéhez (Politikatudományi Szemle 2009/1. szám, 97–116. o.)

Magyarország mütétre vár, miközben az operációért felelős orvos nem a probléma megoldásával van elfoglalva, hanem azzal, mit és hogyan mondjon a betegnek. A Gyurcsány Ferenc vezette kabinet kommunikációval helyettesítette a kormányzást. Erről szól G. Fodor Gábor és Kitta Gergely érdekes és gondolatébresztő írása. Az írás sok állításával egyet értek, míg másokkal nem. Kritikám mégsem ez utóbbiakra, hanem az egészre vonatkozik. Amiben kételyem van, hogy állításaik, mint tudományos állítások, megállják-e a helyüket. Úgy vélem, hogy nem. Hozzászólásomat az motiválja, hogy a szerzők munkája egy tudományos szemlében jelent meg, s persze az, hogy észrevételeimmel további kutatómunkájukat segítsem.

Az első mindjárt a kritikus nehézsége: nehéz a megjegyzéseimet mihez „mérni”. A tudományos közösségben ugyanis létezik egy olyan konvenció, amely szerint egy publikáció elején a szerző tisztázza kutatásának/írásának célját, jelzi és megindokolja a választott kutatási módszerét, és tisztázza, hogy az adott téma irodalmában mely szerzők, irányzatok vagy iskolák korábbi eredményeit akarja továbbfejleszteni, vagy éppen cáfolni. Úgy vélem, hogy a tárgyalt írásból hiányzik ez a fajta transzparencia: azaz az előfeltevések, a tudományos kontextus, a világos kutatási cél és a követett módszer világos megfogalmazása. Ezért egy-egy helyen feltételezésekkel kell majd élnem, és előre is elnézést kérek a szerzőktől és az olvasóktól az esetleges félreértelmezésért.

Második és legfontosabb megjegyzésem: nem világos (számomra) a szerzők által alkalmazott kutatási módszer. Abból indulnak ki, hogy „paradigmatikus jellegű gondolkodásmódokkal vagy ‘imágókkal’...” dolgoznak (98. o.), majd felvázolnak két ilyen kormányzati gondolkodásmódot, később „empirikus példák segítségével” tesztelik a kettő egyikét, a kommunikációs paradigma „működésmódját”. Úgy vélem, hogy az imágók alkotása, a példák és a tesztelés mindegyike alkalmas és legitím kutatási eszköz lehet. De az a mód, ahogyan

a szerzők a cikkben összekapcsolják őket, nem hoz létre egy elfogadható kutatási módszert. A két felvázolt paradigma, vagy helyesebben (hiszen nem a Kuhn-i paradigmáról van szó) imagó, gondolkodásmód – talán* – egyfajta *ideáltípus*, amelyek segítségünkre szolgálhatnak valaminek a fogalmi megragadására és megértésére. A weberi megértő szociológia módszereként alkalmas lehet politikai problémák – jelen esetben a Gyurcsány-kormány működésének – megragadására, megismerésére. Csakhogy, a szerzők céljával ellentétben, példákkal nem lehet *tesztelni* egy imagót; legfeljebb megvilágítani, illusztrálni, felvázolni (ideáltípus-alkotás) és empirikusan bemutatni (deskriptív leírás). Empirikusan tesztelni deduktív hipotéziseket lehet, ilyen hipotézist azonban a szerzők nem fogalmazzak meg. Úgy vélem, a két imago felvázolása elősegítheti a megértést, de az imagónak az empirikus kutatással való összekapcsolása teoretikusan és módszertanilag megalapozatlan. De érthetetlen és megmagyarázatlan marad az is, hogy a felvázolt két imago közül miért csak az egyiket kívánják tesztelni.

Kritikám megértéséhez nézzük meg, hogy a szerzők miként „tesztelik” állításukat. Az írás fő tézise, hogy „az úgynevezett kommunikációs paradigma mára a kormányzás *kizárólagos* működési elvévé és beszédmódjává vált” (kiemelés tőlem – K. A.) (97.). Az írás harmadik része hivatott a paradigma működésének tesztelésére, és a tézis igazolására. A tesztelést az adócsökkentéssel kapcsolatos kormányfői kijelentések elemzésével kívánták elvégezni. Módszerük az volt, hogy összegyűjtötték a kormányfőnek 2006–2009 közötti, az adócsökkentésről tett – többnyire egymással ellentétes – állításait. Ezzel a módszerrel szerintem az *igazolható*, hogy: (i) a kormányfő inkonzisztens nyilatkozatokat tett az adócsökkentés kérdésében, sőt, talán még az is demonstrálható, hogy (ii) az adócsökkentés jelszava egy „diszkurzív konstrukció” (109.). Ez a módszer alkalmas annak *illusztrálására* is, hogy a kormányfő kommunikációjában fontos szerepet kap a színpadi mesterkedés, a „*stagecraft*” (106). Az adócsökkentés(növelés) példája révén érthetőbbé válik, mit jelent a szerzők által felvázolt kommunikációs paradigma. De nem sikerült empirikusan igazolni az írás fő téziséét, hogy az úgynevezett kommunikációs paradigma mára a kormányzás *kizárólagos* működési elvévé vált volna, azaz, hogy a Gyurcsány-kormány számára a „kormányzás nem más, mint kommunikáció” (112.). Sőt, még csak azt sem, hogy a Gyurcsány-kormány *inkább* a kommunikáció kormánya, mint más kormányok. Ehhez ugyanis nem elegendő egy példa. Azzal legfeljebb azt lehet bemutatni, hogy az illető kormány *használ*, illetve miként használ kommunikációs eszközöket. A szerzők kizárólagosság-tételét egy példával igazolni nem, legfeljebb cáfolni lehet.

* A szerzők megfogalmazása számomra némileg homályos, de talán az alábbi értelmezés illik legjobban gondolatmenetükhöz.

De a kisebb baj, hogy nem sikerült empirikusan igazolni az írás fő téziséét, amely szerint az úgynevezett kommunikációs paradigma mára a kormányzás *kizárólagos* működési elvévé vált volna. Úgy vélem, hogy az alkalmazott módszerrel ez nem is sikerülhetett. A módszer ugyanis *tautologikus*, ezért aligha tartható. Hiszen, ha *kizárólag* a kormány kommunikációját elemezzük, nem meglepő, ha arra a triviális eredményre jutunk, hogy a kommunikáció a kormány működésében fontos, vagy akár *elsődleges* kérdés. De bővebben: miben áll módszerük tautologikussága? A szerzők a következő mondattal kezdik írásuk harmadik részét. „Azzal az *előfeltevéssel* élünk, hogy az aktuálisan regnáló magyar kormány teljesítményét *elsősorban* a kommunikációs paradigma nézőpontjából ítéldhetjük meg. (kiemelés tőlem – K. A.)” (106.). Márpedig ha ez így van, akkor triviális lesz a kutatásnak az írás elején megelőlegezett eredménye, nevezetesen az, hogy a kommunikációs paradigma „mára a kormányzás *kizárólagos* működési elvévé vált (én kiemelésem – K. A.)” (97.). Hiszen ha a kormányzati tevékenység számbevételének *kizárólagos* perspektívája a kommunikációs paradigma, azaz a „beszédcselekvés”, amiből kizárt az egyéb, például a redisztributív kormányzati cselekvés számbavétele (azaz a kormány tényleges adópolitikája, az adótörvények), akkor triviálisan arra jutunk, hogy a *kormányzás = kommunikáció*. Csakhogy ez így a szerzők előfeltevésének, s nem a kutatásnak az eredménye. (Egy előfeltevést nem kell ugyan igazolni, de mégsem tehetünk teljesen önkényes tetszőleges előfeltevéseket. A szerzők fenti előfeltevésükkel saját téziséük falszifikálhatóságát ássák alá.)*

Végül szeretnék visszatérni a szerzők által írásuk elején felvázolt, majd a kutatásban elfeledett realista-komprehenzív felfogáshoz. Természetesen bármely kormány teljesítménye sokféle – és ezek között több tudományos – nézőpontból értékelhető. Egy kutatásban felállíthatunk új, szokatlan elemzési keretet is. Nem világos azonban, hogy mit jelent a kormányzati teljesítmény *megítélése* egy paradigma, azaz a kormányzatról kialakított „gondolkodásmód” szempontjából. Nem világos az sem, hogy miért ismertetik a realista-komprehenzív felfogást, ha abból a nézőpontból nem elemzik a kormány teljesítményét. A két paradigma együttes alkalmazása sok kutatási-elemzési lehetőséget rejt magában, és az összehasonlító elemzés révén kikerülhető például a tautologikusság csapdája. Továbbá módszertanilag megalapozottabb eredményt kaphatunk arra a kérdésre, vajon a kommunikációs paradigma *kizárólagos* működési elve-e a kormányzásnak. Én – aki nem végzett ilyen kutatást – úgy sej-

* A módszertani átgondolatlanságot jelzi az előfeltevést gyengítő „elsősorban” határozószó beszúrása is. Hiszen egy előfeltevés kategorikus, nem lehet ilyen módon gyengíteni. Vagy élünk valamilyen oknál fogva egy előfeltevéssel, vagy nem. (És gondoljunk bele: ha elsősorban ebből a nézőpontból ítéldhető meg, akkor másod és harmadsorban más nézőpontokból? De miért nem fordítva?) Ez a bizonytalanság, vagy pongyolaság, még jobban aláhúzza az előfeltevés önkényességét, a magyarázat hiányát.

tem, hogy a válasz erre a kérdésre negatív. Ezt egy egyszerű példa segítségével próbálom illusztrálni. (A példa egyben cáfolja a szerzők kizárólagosság-tételét.)* Miként G. Fodor és Kitta maga is megállapítja, miközben a Gyurcsány-kormány adó- és járulékcsoökkentést kommunikált, valójában növelte az adókat (111.). Ezzel implicit a szerzők maguk mutatnak rá, hogy a kommunikációs-politika mögött van másik, mögöttes (törvényhozásban, elosztásban megtestesülő) kormánypolitika is – ami ebben az ügyben ellentétes a kommunikáció virtuális valóságával. De nem minden esetben ellentétes. Vegyük az aktív munkavállalókat érintő adópolitikával szemben például a nyugdíjasok, inaktívak, járadékosok, szociális ellátásokban részesülők folyamatos preferálását a kormány jövedelempolitikájában. Itt a szerzők által sugallt képpel éppen ellentétes a helyzet. Ezen csoportok ugyanis nem pusztán a kormányzati kommunikáció, de 2002–2006 között minden nagyobb kormánypolitikai intézkedéscsomag tényleges kedvezményezettjei (és ez relatív értelemben talán még 2008-ig is igaz). Ha az adócsökkentés(emelés) és járadékosok preferálásának ügyét összekapcsoljuk, kirajzolódik a kormány újraelosztási politikája. Ami azt is jelzi, hogy a kormányzati kommunikáció nem mindig és nem is véletlenszerűen „kozmetikázza” a tényleges kormányzati intézkedéseket, hanem amikor hatalmi érdekei, (szavazatmaximalizáló) politikai stratégiája úgy kívánja. Persze mindez nyilván elnagyolt. A példával pusztán arra kívánok rámutatni, hogy a kormányzati kommunikáció nem önállóan, hanem a szerzők által felvázolt, majd mellőzött realista-komprehenzív „paradigmában” értelmezhető. A Gyurcsány-kormánynak volt politikai stratégiája, ami a realista-komprehenzív paradigmában jól értelmezhető: s a kormányzás ott korántsem pusztán kommunikáció. Úgy tűnik, mintha a szerzők a saját maguk által felállított kommunikációs paradigma, vagy ha úgy tetszik a Gyurcsány Ferencnek tulajdonított virtuális világ foglyaivá váltak volna.

Befejezésül szeretnék visszatérni a cikkem elején írtakhoz: miért tartottam fontosnak mindezek megfogalmazását. Nem azért, mert a szerzők állításaival egyetértek, vagy hamisnak tartom őket. Hanem azért, mert véleményem szerint itt a tudományos kutatás egyik alapkérdéséről van szó. Nevezetesen arról, hogy ha állításaink igazolási módszere tarthatatlan, akkor kutatásunk végeredménye is kérdésessé válik: állításaink – még ha igazak is – elveszítik a tudományos értéküket. Ezzel saját kutatási céljainknak ártunk.

* Hiszen a szerzők kizárólagosság-tételét egy példával nem lehet igazolni, de cáfolni lehetséges.